

IGOR BJELIČIĆ*, DAVOR SOLOMUN**

Elementi sustavne analize atentata i sigurnosti štićenih osoba

Sažetak

Političko nasilje i atentat kao njegov najekstremniji oblik izazivaju iznimnu pozornost opće i stručne javnosti. U procesu viktimizacije istaknutog političkog aktera prepoznatljive su određene faze, od uvjeta kao razloga do propusta i pogrešaka sigurnosnih subjekata i disfunkcija službi. Strukturiranjem modela i metodološkog okvira raščlambe, utemeljeno na odabranim povijesnim slučajevima, stvaraju se pretpostavke za identificiranje osjetljivih – kritičnih točaka u djelovanju sigurnosnog sustava. Prepoznatljivošću varijabli omogućena je sustavnost i preciznost u sigurnosnom prosuđivanju kao elementarnoj aktivnosti tijela u zaštiti tzv. štićenih osoba, potiče se samokritičnost te povećava učinkovitost i sinergijski učinci sigurnosnog sustava.

Ključne riječi: *političko nasilje, atentat, sigurnosna prosudba, sigurnosno-obavještajna služba, disfunkcija, štićena osoba.*

UVOD

Društva su opterećena političkim sukobljavanjem i nasiljem. Kreatori i nositelji političkih procesa javno manifestiraju suprotstavljenost političkog mišljenja do razine nasilja. To nasilje se može odvijati u rasponu od verbalnog pa do same likvidacije protivnika. Zaštiti vodećih političkih dužnosnika i predstavnika najviših tijela vlasti države i društva, kao nacionalnim ali i međunarodnim vrijednostima, pridaje se posebna briga i pozornost, od normativne do djelovanja sustava sigurnosti. Sama pojavnost atentata otvara ključno

* Igor Bjeličić, struč. spec. crim., Uprava za posebne poslove sigurnosti, Ravnateljstvo policije, MUP RH.

** mr. sc. Davor Solomun, viši predavač na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, Zagreb.

pitanje učinkovitosti sustava sigurnosti, a posebice sigurnosno-obavještajnih službi¹ čija uloga je nerijetko intrigantna i otvara različite dileme, od pravodobnosti i točnosti u servisiranju informacijama, do sumnji u zavjereničko djelovanje i zlouporabe. Ovakvi sigurnosni događaji snažno djeluju u široj javnosti, a u stručnim krugovima pokreću procese istraživanja odgovornosti i preispitivanja metodologije rada sigurnosnih institucija. Propusti sigurnosno-obavještajnog sustava ili čak disfunkcija sigurnosno-obavještajnih službi, najčešće dovode do grubog ugrožavanja sigurnosti šticećenih osoba.

Ovim radom, kriminalističkom interdisciplinarnošću, pokušavaju se otvoriti pitanja i nastoje se pronaći eventualne zakonitosti i obrasci prema kojima su počinjeni neki značajniji atentati, odnosno, utemeljiti okvir za utvrđivanje činjenica i potvrđivanje kauzaliteta između uzroka i posljedice. Za analizu je izrađen poseban metodološki okvir kojim se sistematiziraju zajednička obilježja povijesno promatranih slučajeva, a što se čini primjenjivim i za suvremene događaje. S obzirom na to da su istraživani događaji prožeti nizom različitosti, metodološkim se okvirom određuju sljedeće varijable: vremenski i prostorni kontekst, svojstvo osobe, počinitelj, *modus operandi* te uloga sigurnosnog sustava, kao zajednički nazivnici koji omogućavaju sistematiziranje većine činjenica.

To je, uz kritičku raščlambu uloge sigurnosno-obavještajnih službi u procesu viktimizacije žrtava političkog nasilja, jedan od ključnih ciljeva rada.

1. POLITIČKO NASILJE

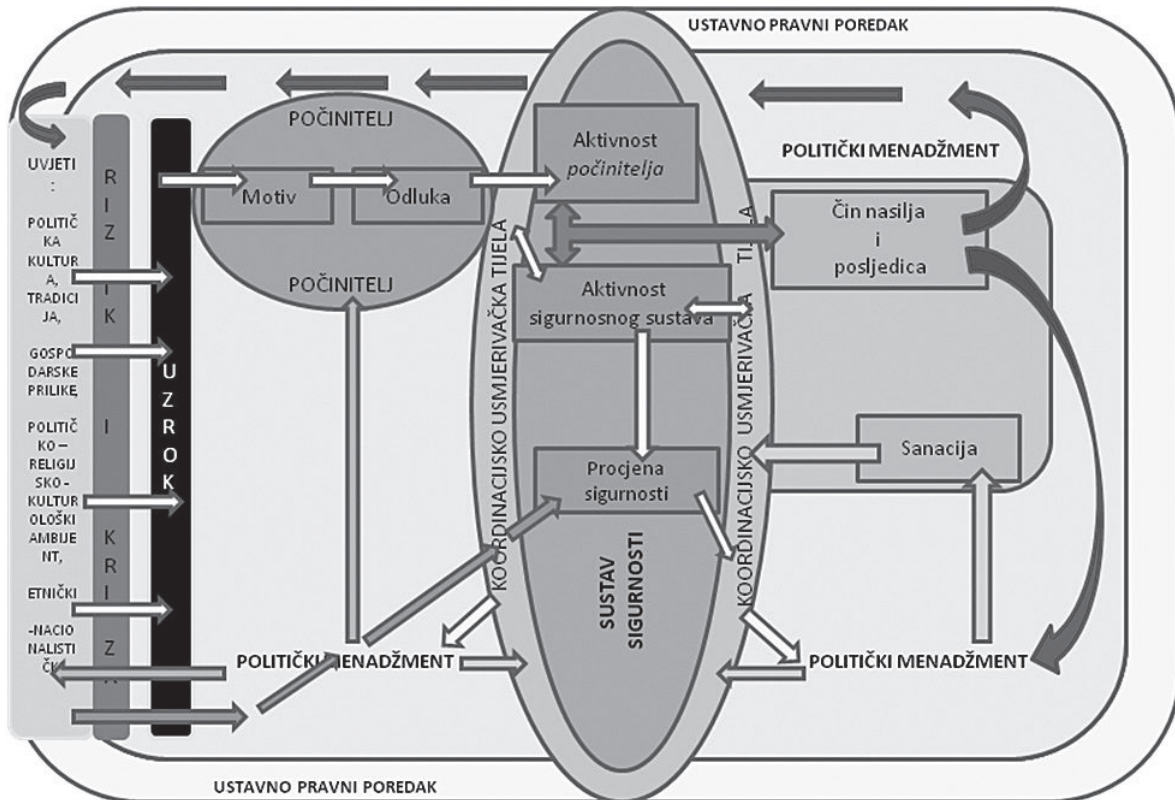
Prema prevladavajućim politološkim mišljenjima, ***političko nasilje je ilegalni fizički napad, ili prijetnja na osobu, objekt, državnu instituciju i simbole***, (Rapoport, Weinberg, 2001:5). Bitno je naglasiti kako je *političko nasilje* isključivo politički motivirano ili je u vezi s politikom. U političkom ambijentu nalazimo uvjete koji najčešće prerastaju u uzrok, odnosno motive za političko nasilje. Autori naglašavaju da je glavni čimbenik političkog nasilja definitivno sam čovjek i on ga podređuje za sebe i svoje ciljeve. Stoga, ono se može pojaviti unutar jednog društveno-pravnog poretka uz koji su vezani svi akteri, ali političko nasilje se može događati i između različitih društveno-pravnih poredaka, odnosno u međunarodnoj zajednici. Sam pojam političkog nasilja može se podijeliti prema prostoru i to na: *nacionalnu, regionalnu, međunarodnu i globalnu razinu*. S obzirom na fenomenologiju, odnosno pojavne oblike ekstremnog političkog nasilja, poznate kao oružani sukobi – ratovi² ili terorizam,³ političko nasilje, kao prijetnju miru i ugrozu sigurnosti, možemo razlučiti na *konvencionalni* i *nekonvencionalni* oblik. Nekonvencionalni oblici političkog nasilja u podlozi najčešće imaju etničke, fundamentalističke, radikalne i slične suprotstavljenosti, dok kod konvencionalnih oblika takva pozadina najčešće dovodi do otvorenih oružanih sukoba među državama kao ključnim subjektima međunarodnih

¹ Pod sigurnosno-obavještajnim službama, u ovom radu, razumijevamo službe koje čine obavještajnu zajednicu, te policijske i vojne strukture, koje na bilo koji način djeluju u funkciji ostvarivanja sigurnosti šticećenih osoba.

² "Rat nije ništa do nastavak politike drugim sredstvima, ili iscrpnije, jednostavno nastavak politike s dodatkom drugih sredstava", (Clausewitz, 1997:25).

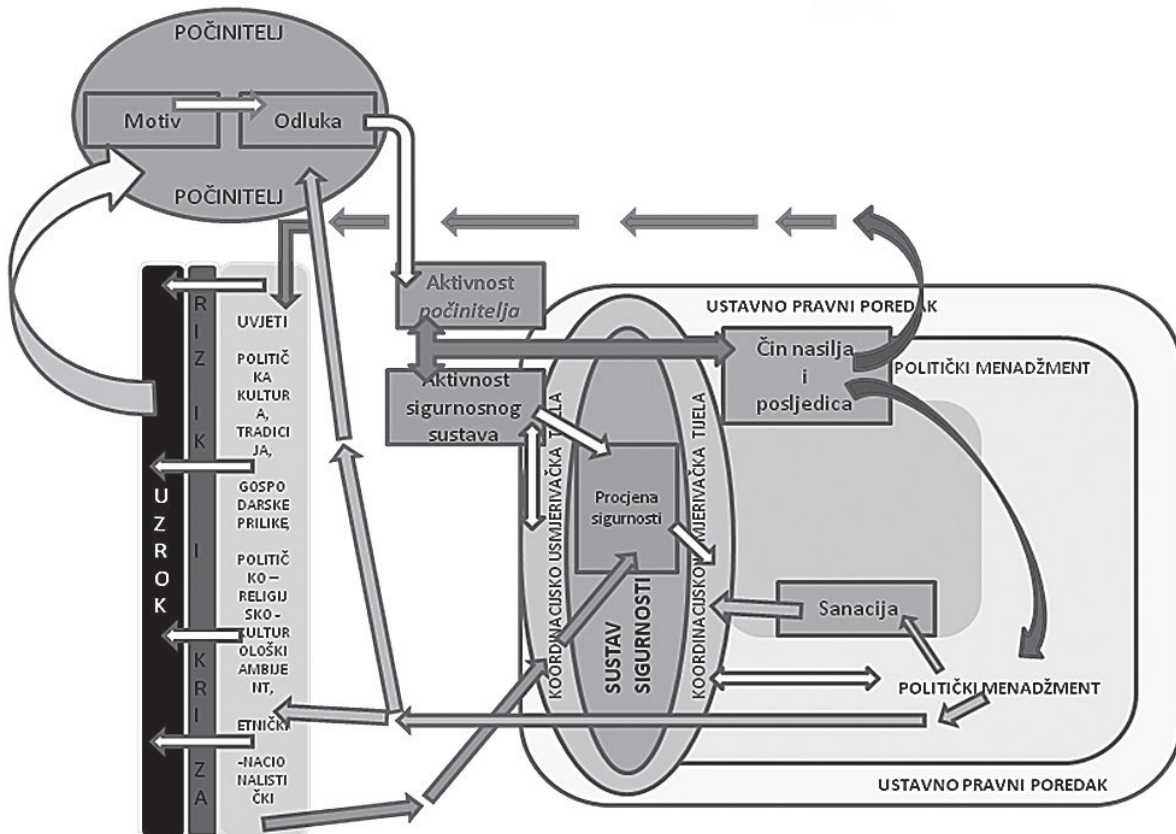
³ Terorizam je, naravno, jedan od najekstremnijih oblika političkog nasilja i predstavlja asimetričnu i nekonvencionalnu suvremenu prijetnju svim razinama sigurnosti.

političkih odnosa. Osim navedenih kriterija, značajna odrednica je i vrijeme budući da je političko nasilje obilježeno izvjesnom trajnošću što znači da ima relativni kontinuitet. Neki događaji su u stadiju počinjenja, a neki su vjerojatno u stadiju pripreme što je vremenski često neodredivo. Po tom kriteriju nasilje bi moglo biti: *trenutačno*, *kratkoročno* i *dugoročno*. Analizu etiologije političkog nasilja, odnosno određivanje stadija i objašnjenja tijeka nekog nasilnog političkog djela, teoretski je moguće prikazati kao izvjesni proces⁴. Prilagođenom grafikom postavljeni teoretski model se dodatno razjašnjava i, ističući značajne cjeline, približava ključne trenutke, aktivnosti, instrumente i aktere.

Shema 1: Proces političkog nasilja – unutar jednog ustavnopravnog poretka

⁴ Vrlo slična analiza prikazana je u Bjeličić, I., Disfunkcija i zlouporaba obavještajno-sigurnosnih službi na primjeru atentata, Specijalistički rad, Visoka policijska škola, Zagreb, 2009.

Shema 2: Proces političkog nasilja – suprotstavljena dva ustavnopravna poretka – agresija ili rat

1.1. Platforma uvjeta

Platforma uvjeta može biti: *sociološka, politička, ekonomska, religijska, egzistencijalna, društvene suprotnosti*, odnosno što stvara političku i sigurnosnu raslojenost društva.⁵ Tako politička kultura i tradicija, te religijsko-kulturološki ambijent ili etničko-nacionalistička platforma u društvu dovode do krizne situacije i potiču uzrok nekog političkog nasilja. *Moć i nemoć* između suprotstavljenih strana proizlazi upravo iz svakodnevnog političko-društvenog života. Nezadovoljstvo određenim stanjem dovodi do kriznih situacija, koje u sigurnosnom smislu mogu predstavljati određene *sigurnosne rizike*. Prema tome za uvjete nastanka navedenog nasilja može se reći da su rezultat mogućih političkih odluka, ponašanja i postupaka političkih elita i političkog menadžmenta, te eventualno posljedica utjecaja već prijašnjeg vremenski određenog sličnog političkog nasilja. Uvjeti političkog nasilja mogu biti:

- politička kultura i tradicija kao uvjet
- gospodarsko-socijalni uvjeti
- kulturološko-religijski uvjeti.

1.1.1. Politička kultura i tradicija kao uvjet

Način razmišljanja o politici i stilu političkog ponašanja građana, odnosno skup vrijednosti, uvjerenja i stavova koje imaju građani o političkim objektima i političkim procesima u

⁵ Raslojenost na područje demokratskog, parapolitičkog i terorističkog djelovanja (Javorović, 1997:11).

nekom društvu, označavamo političkom kulturom. Različitosti koje proizlaze iz tih varijabli mogu proizvesti političko nasilje. Politički oponenti su shvatili da je probleme međuljudskih odnosa potrebno normirati kako bi se ljudi unaprijed upoznali s pravilima igre, a koja će im osigurati sigurnost, mir i blagostanje, te naposljetku i uspjeh. Pravna država je jamac sigurnosti, kako poretka tako i pojedinca. Deficit pravne države i eventualna vladavina bez zakona pogoduje svim oblicima terorističkih, ekstremističkih i kriminalnih djelovanja, što ujedno slabi državu, organizaciju i pojedinca. Sustav sigurnosti mora biti spreman oduprijeti se svim konvencionalnim i nekonvencionalnim oblicima prijetnji i ugroza.

1.1.2. Gospodarsko-socijalni uvjeti

Kako je političko nasilje vezano za političke motive, kao njihova podloga mogu se prepoznati i teške gospodarsko-socijalne prilike pojedinca i određenih skupina kao i nerazvijenost i zaostalost društvenog poretka. Nemoć u ekonomskom ili gospodarskom smislu može potaknuti pojedinca, grupu ili države na korištenje političkog nasilja kao sredstvo ostvarivanja svojeg prosperiteta. Zloupotreba ekonomske i gospodarske nemoći je velika, te ona izaziva mnoge protivnike moći koji se zalažu za jednakost u društvu, a mogu zbog svoje slabosti koristiti kao sredstvo upravo određene oblike političkog nasilja, smatrajući da će to umanjiti njihovu bol i nemoć. Tako se može zaključiti da nemoć ekonomije i gospodarstva "potiho" stvara potencijalne rizike i krize, te uzrokuju nasilje.

1.1.3. Kulturološko-religijski uvjeti

Sukob religija i kultura vuče korijene iz prošlosti. Uništavanje nacionalnog identiteta, jezika, govora, pisma, simbola, sakralnih spomenika i dr., poznata je i sveprisutna povijesna i suvremena metoda. Miješanjem i međusobnim utjecajem kultura i religija, stvorene su u mnogim zemljama nove vrijednosti, no drugdje je to značilo izvore i uzroke netrpeljivosti, sukoba, nasilja i rata. U novijoj povijesti poznati su tirani i totalitaristi koji su uništavali cijele narode, a ne samo obilježja i kulturu. U globalnim međunarodnim okvirima pretpostavljaju se čak i sukobi civilizacija u doglednom vremenu (vidi Huntington, 1998), a sve utemeljeno i povezano s vjerskim različitostima.

1.2. Rizik, prijetnja i kriza

Rizik, prijetnja i kriza u društvenim odnosima označavaju određena stanja zaoštrenosti prilika među akterima i sukobljenosti njihovih interesa i predstavljaju bližu ili dalju vjerojatnost pojavljivanja i političkog nasilja.

1.3. Uzroci

Uzroke nalazimo u uvjetima, odnosno izvorima političkog nasilja, a oni su rezultat *suprotnosti i raskoraka objektivnih sila i procesa u društvenoj interakciji* (Javorović, 1997:11). Uzrok je ključni stadij odvijanja događaja i generira motiv u pojedincu, grupi ili organizaciji. Npr. kada politički neistomišljenici ne znaju kako riješiti određeni politički problem, također mogu dobiti motiv za poduzimanje određene akcije nasilja.

1.4. Počinitelj

Počinitelj⁶ je onaj koji je *motiviran* i donio je *odluku* o činjenju konkretnih *aktivnosti* u cilju izvođenja političkog nasilja. On se pojavljuje kao neposredni počinitelj ali se može prepoznati i neizravno kao organizator što čini i jasnu razliku u smislu postizanja krajnjeg cilja.

1.4.1. Motiv počinitelja

Motiv *počinitelja* je determiniran *uzrokom*. Unutarnja pokretačka snaga potiče ljude da izaberu ponašanje koje će ih dovesti do cilja. Rijetki pojedinci i skupine svoje političke ambicije ostvaruju političkim nasiljem. Pokretačku snagu za to nalaze u svojim društvenim prilikama, ali i u osobnim, karakternim, civilizacijskim, svjetonazorskim i drugim obilježjima. Pitanje izbora nasilja kao jedinog mogućeg u širokom spektru drugih načina postizanja političkog cilja, traži kompleksan odgovor. Odgovoriti, u konkretnom slučaju, zašto je likvidiran izvjesni političar ili napadnuto neko državno dobro, ključni je trenutak svih analiza i istraga. Dok nema jasnog odgovora o namjeri počinitelja, nema niti jasne kvalifikacije radi li se o političkom ili običnom nasilju.⁷ Naravno, kod izravnih oružanih sukoba, kao nasilju među državama, pitanje motiva je puno jasnije i jednostavnije.

1.4.2. Odluka počinitelja

Odluka počinitelja kao element procesa političkog nasilja u neposrednosti je s motivom i predstavlja trenutak kada je definirana volja za izvođenje protupravnog djela. Na odluku, snagom opće ili generalne prevencije, djeluju i zakonske norme *sustava*, odnosno sustav kaznenopravnih sankcija, koje odvrćaju od namjere i želje poduzimanja akcija.

1.4.3. Aktivnost počinitelja

Aktivnost počinitelja podrazumijeva *modus operandi*, odnosno način na koji počinitelj planira, priprema ili je počinio djelo nasilja. Političko nasilje nije uobičajeno nasilje, te zahtijeva specifične pripreme, resurse, sposobnosti, vještine, kao i organizacijsko vrijeme i uvjete. Toj aktivnosti suprotstavljene su permanentne *aktivnosti sigurnosnog sustava*.

1.5. Sigurnosna prosudba (ugroženosti)

Sigurnosna prosudba (ugroženosti) podrazumijeva dinamičku djelatnost različitih razina sustava sigurnosti, ali i analitičko-operativni, odnosno strategijski dokument.⁸ *Sustav nacionalne sigurnosti, ovisno o obliku političkog sustava, integrira sigurnosnu politiku, strukturu, te samoorganiziranje i ponašanje u jednu cjelinu, odnosno različite podsustave i institucije sa zajedničkim ciljem suprotstavljanja ugrozama i postizanja povoljnog i uravnoteženog stanja sigurnosti.* Pretpostavka, kao *conditio sine qua non*

⁶ Pod počiniteljem u ovom radu podrazumijeva se kako pojedinac, tako i organizacija ili država koja poduzima djelo nasilja.

⁷ Inkriminacije kojima se kaznenim pravom štite zaštićena dobra, precizno određuju o kojem se zaštićenom dobru radi, pa tako život ili tijelo građana nije u istoj skupini zaštićenih dobara kao i život i tijelo visokog državnog dužnosnika.

⁸ Sigurnosne prosudbe razlikujemo po više kriterija, no mogu biti cjelovite ili potpune, djelomične ili nepotpune, prosudbe trenutačnih sigurnosnih prilika i dr., (Pušeljić i dr., 2008:180).

sigurnosne prosudbe je sustavno praćenje negativnih sigurnosnih pojava.⁹ Međutim, za konačnu sigurnosnu prosudbu jednako su važne i pozitivne sigurnosne pojave.¹⁰ Sustav sigurnosti ocjenjuje sigurnosno stanje i daje odgovore na nove izazove koji proizlaze iz *ambijenta kao uvjeta*. Sigurnosna prosudba neizostavan je element i temelj kod donošenja odluka viših razina u sustavu sigurnosti, odnosno koordinacijsko-usmjerivačkih tijela i političkog menadžmenta. Za operativno-izvršna tijela, poput sigurnosno-obavještajnih institucija i službi sigurnosti, sigurnosna prosudba je temelj za donošenje izvedbenog plana, koji služi za usmjeravanje i provođenje određene aktivnosti. Kvalitetno planiranje i provođenje neke konkretne akcije ovisi o kvalitetnoj sigurnosnoj prosudbi.

1.6. Politički menadžment

Politički menadžment¹¹ u širem smislu označava sve procese društveno-političkog upravljanja, od zakonodavnih, preko koordinacijsko-usmjerivačkih do operativnih i zapovjednih aktivnosti i subjekata. Zakonski propisi i praksa već predstavljaju opću prevenciju u odnosu na pretpostavljene počinitelje političkog nasilja, dok druge aktivnosti rješavaju to sigurnosno pitanje operativnim mjerama i represijom. Uže, politički menadžment predstavljaju tijela koja, ovisno o tipu ustavnopravnog poretka (republika ili monarhija, predsjednički, parlamentarni ili drugi sustav vlasti), upravljaju sustavom sigurnosti, od najviše političke razine prema političko-izvršnim tijelima (Solomun, 2001:33).

1.7. Koordinacijsko-usmjerivačka tijela

Koordinacijsko-usmjerivačka tijela u sustavu sigurnosti brinu o provođenju odluka upravljačkih tijela sustava sigurnosti, odnosno političko-izvršnih struktura. Ova tijela su mediji između permanentnih aktivnosti službi sigurnosnog sustava i političko-izvršnih tijela koje su temeljene na sigurnosnoj prosudbi. Značajna posebnost ove razine sustava je odnos prema sigurnosnim problemima s jedne, te prema političko-izvršnim i upravljačkim tijelima s druge strane. Česte dileme (Solomun, 2006:166) kod poduzimanja konkretnih aktivnosti i usmjeravanja službi, zbog političkih utjecaja, mogu rezultirati propustima, pa i zlouporabama sigurnosnog sustava, a mogu dovesti i do disfunkcije dijelova sustava.

1.8. Djelo nasilja i posljedica

Djelo nasilja i posljedica odnose se na neposredno počinjenje napada na neku metu. Dolazak počinitelja u priliku da iz neposredne blizine, odnosno s udaljenosti, pogodnim oružjem ili oruđem, počini napad s teškom posljedicom, najosjetljiviji je trenutak u procesu

⁹ Negativne sigurnosne pojave su događaji kojima se povrjeđuje neko zaštićeno dobro, odnosno zbog kojeg nastaje šteta, a manifestira se sukladno normativnoj regulaciji, kao kazneno djelo, prekršaj ili slična ponašanja koja su na granici inkriminiranosti (slično u: Petz, 1996).

¹⁰ Pozitivne sigurnosne pojave primarno su aktivnosti sigurnosnog sustava na prevenciji i suzbijanju, odnosno represiji negativnih sigurnosnih pojava, ali su to i sigurnosna ponašanja i samozaštitna djelovanja pojedinaca.

¹¹ Politički menadžment, složenica je u kojoj se menadžment promatra u političkim tijelima gdje odražava univerzalno značenje, a to su funkcije planiranja, organiziranja, kadroviranja, vođenja i kontroliranja.

nasilja, gdje zaštitnim snagama ostaju krajnja sredstva, a počinitelj je izložen i konačnoj pogibelji. Ostvarenje plana počinitelja kroz počinjenje nasilja upućuje na propuste sustava i stavlja sustav u posebno stanje u kojem se traže razlozi, odgovori i odgovornosti što često rezultira krupnim promjenama sustava. *Modus operandi* je u pravilu unaprijed planiran,¹² o njegovoj sustavnosti ovisi uspješnost djela napada, kao i istraga, odnosno *sanacija*. U analiziranim slučajevima primjetna je temeljitost i strpljivost u pripremama, pa čak i u slučajevima koje su pripremale psihički bolesne osobe.¹³

Posljedica nasilja u užem smislu, najčešće nije i krajnji cilj budući da, primjerice, ubojstvo istaknute političke osobe – atentat, smjera krupnijim političkim promjenama što je u biti posljedica u širem smislu, odnosno krajnji cilj. Dakle, počinitelj kao neposredni počinitelj ne mora uvijek imati politički motiv iako on postoji kod organizatora.

1.9. Sanacija

Sanacijom možemo označiti stadij u kojem se zaključuje istraga događaja, i u odnosu na počinitelja, i u odnosu na moguće uzroke koji leže u funkcioniranju sustava sigurnosti. Sanacija pritom primarno znači *sređivanje sustava* koje se, ovisno o istrazi, sastoji od reorganizacije i pronalaženja optimalnog modela.

Razumijevanje istaknutih elemenata u procesu političkog nasilja presudno je za razvijanje svih oblika kriminalističko-heurističkih, odnosno otkrivačkih, ali i kriminalističko-silogističkih, odnosno dokaznih mjera i postupaka. U kriminalističkim istraživanjima posebnu značajnost s otkrivačkog motrišta i kvalificiranja eventualnih događaja pridajemo kriminalističkoj diferencijalnoj dijagnozi (Pavišić i dr., 2006) kao postupku identifikacije i prepoznavanja događaja među inkriminacijama, te stvaranja temelja za formalni tijek kaznenog postupka.

2. ATENTAT

Atentati kao instrument političkog nasilja imaju svoj ciklus od nastanka ideje do izazivanja same posljedice. U Rječniku kriminalistike (Modly i dr., 2008:40) atentatom se smatra: *smišljeni, organizirani, politički motiviran kriminalni akt koji je usmjeren na usmrćivanje određene osobe. Obično je riječ o osobama koje obavljaju određenu državnu ili društvenu funkciju ili su poznate političke ili javne osobe. Njihovom tjelesnom eliminacijom želi se djelovati protiv društvenog uređenja i sigurnosti neke zemlje.*

Dakle, **uži smisao** atentata je u politički motiviranom djelu, koji je smišljen i organiziran kako bi se počinilo ubojstvo neke osobe koja ima državnu ili društvenu funkciju, a u **širem smislu** to je napad na društveni poredak i naciju.

¹² Npr. pripreme za izvođenje atentata na Z. Đinđića, 2003. godine u Srbiji trajale su nekoliko mjeseci i proučavani su svi detalji njegova načina života, osiguranja i sl. Temeljitost priprema je jedan od glavnih čimbenika uspjeha djela nasilja.

¹³ Npr. napad na 40. predsjednika SAD-a, Ronalda Regana, 1981. godine.

Ubojstvo visokog dužnosnika neke države¹⁴, prema definiciji FBI-a je djelo terorizma, a terorizam je: **uvijek politički čak i onda kada pokazuje druge motive, kao što su vjerski, ekonomski ili društveni** (Harmon, 2002:19).

Atentati imaju isti učinak kao i terorizam, a to znači da je krajnji cilj atentata kompatibilan s krajnjim ciljem i efektima. Primarni učinak izazivaju osjećaj straha, panike i nesigurnosti većeg broja ljudi što snažno utječe na djelovanje vlasti, a što je i krajnji cilj političkog nasilja.

Analizirani slučajevi pokazuju da u odnosu na motiviranost, smišljenost, organiziranost, uspješnost i druga obilježja atentatora, počinitelje atentata možemo podijeliti na *profesionalce* i *amateure*. U kategoriji *profesionalnih atentatora* svrstali bi se svi oni počinitelji koji su proizašli iz sigurnosno-obavještajnih službi ili su u svezi sa sigurnosno-obavještajnim službama, odnosno vojno-policijskim organizacijama, a u kategoriji *amateura* svi oni počinitelji koji nisu proizašli iz ovakvih struktura, a njihova isključivo osobna motiviranost može biti uzrokom atentata – kao što su fanatično uvjerenje, duševna bolest i sl. Kada se dogodi atentat gdje nam nije poznat počinitelj ni organizacija koja je mogla stajati iza njega, u pravilu nastaju različite *teorije zavjere*. Te teorije su učestale i kod atentata kod kojih je ubojica poznat, no nagađa se o organizaciji koja stoji iza njega, dok su manje, ali ipak prisutne i kod poznatog atentatora i organizacije. To ukazuje na sveprisutnost ozračja *teorije zavjere* s djelom atentata.

Neovisno o analiziranim slučajevima najčešće uporabljena sredstva u atentatima jesu:¹⁵

- vatreno oružje kao što su snajperske, automatske i poluautomatske puške, te pištolji i revolveri
- eksplozivna sredstva u koja spadaju različite vrste eksploziva i eksplozivnih smjesa
- hladno oružje kao što su noževi, sablje, mačevi i sl.

2.1. Metodološki okvir analize odabranih slučajeva

S ciljem spoznavanja zajedničkih obilježja, prepoznatljivih u analiziranim događajima, odnosno istraživanja i potvrđivanja zakonitosti u ovom obliku političkog nasilja, za potrebe analize određeno je nekoliko obilježja kao varijabli. Analizirani atentati su događaji iz prošlosti koji su povijesno istraženi, a metodološki okvir je u skladu s predstavljenim *procesom političkog nasilja* (shema 1 i 2). Varijable metodološkog okvira su uglavnom podudarne sa stadijima procesa koje su ipak nešto širi aspekt analize političkog nasilja. Povijesni kontekst, uloga u društvu, počinitelj i motivi napada pojašnjavaju *uvjete i uzroke*, a *modus operandi*¹⁶ samo *djelo nasilja s posljedicom*. Uloga sigurnosno-obavještajnih službi se proteže od *uvjeta* do *sanacije*.

¹⁴ Visoki državni dužnosnik ili šticećena osoba je "određena osoba", prema kojoj se primjenjuju i provode mjere protuobavještajne zaštite prema Uredbi o utvrđivanju poslova protuobavještajne zaštite i osiguranja određenih osoba, objekata i prostora (NN 83/03.). Slično značenje je i VIP (*very important person*) koji podrazumijeva široki krug važnih osoba po bilo kojoj osnovi.

¹⁵ <http://sl.wikipedia.org/wiki/Atentat> - 11. 11. 2009.

¹⁶ Za potrebe ove analize većom udaljenošću smatra se djelovanje počinitelja sa 100 i više metara, manjom udaljenošću od 10 do 100 metara, a neposrednom blizinom udaljenosti do 10 metara, što odgovara široj zoni, užoj zoni, te neposrednoj blizini kao "*sigurnosnim prstenovima*".

Slučajnim odabirom analizirano je sedam međunarodno značajnih događaja u razdoblju od 1963. do 2007. godine.

	Uloga u društvu	Povijesni kontekst	Počinitelj	Motivi napada	Modus operandi	Uloga sig.-obavj. službi
John F. Kennedy	35. predsjednik SAD-a, demokrat	1963. godina, demokratsko uređenje – SAD	Lee Harvey Oswald, profesionalac, <i>teorije zavjere</i>	politički, komunist	snajperska puška, veća udaljenost, ubojstvo	propust službi, temeljita istraga, reorganizacija
Avar El Sadat	predsjednik Republike Egipat, komunist	1981. godina, predsjednička republika – Egipat	Abas Mohamed, profesionalac u sustavu, u suradnji s vojskom, <i>teorija zavjere</i>	politički, ekstremna skupina "Muslimansko bratstvo"	automatska puška, manja udaljenost, ubojstvo	disfunkcija, loša istraga, nema reorganizacije
Papa Ivan Pavao II	poglavar Katoličke crkve u Vatikenu	1981. godina, apsolutno monarhijsko uređenje – Vatikan	Mehmed Ali Agdža, amater, <i>teorija zavjere jer još nisu razjašnjene sve okolnosti</i>	politički, religijski i osobni	pištolj, neposredna blizina, ranjavanje	propust službi, loša istraga
Ronald Regan	40. predsjednik SAD-a, republikanac	1981. godina, demokratsko uređenje – SAD	John Hinckley, amater	osobni, skretanje pozornosti na sebe, fanatizam	revolver, neposredna blizina, ranjavanje	propust službi, temeljita istraga, reorganizacija
Olof Palme	predsjednik Vlade Kraljevine Švedske, Socijalno demokratska partija	1986. godina, demokratsko uređenje – Švedska	Christer Pettersson, amater, <i>teorija zavjere jer još nisu razjašnjene sve okolnosti</i>	politički i osobni	revolver, neposredna blizina, ubojstvo	propust službi, loša istraga, reorganizacija
Zoran Đinđić	predsjednik Vlade Srbije, Demokratska opozicija Srbije (DOS)	2003. godina, demokratsko, tranzicijsko razdoblje – Srbija	Zvezdan Jovanović, profesionalac u sustavu, u suradnji sa OS	politički	snajperska puška, veća udaljenost, ubojstvo	disfunkcija, temeljita istraga, reorganizacija

Benazir Bhutto	oporbena čelnica i bivša predsjed- nica Vlade Republike Pakistan, Pakistanska narodna stranka	2007. godina, de- mokratsko, tranzicijsko razdoblje – Pakistan	nepoznati napadači <i>profesional- ci, teorija zavjere jer još nisu razjašnjene sve okol- nosti</i>	politički, promjena vlasti	pištolj i bomba, neposred- na blizina, ubojstvo	disfunkcija, loša istraga, nema reor- ganizacija
-----------------------	--	---	---	----------------------------------	---	---

Tablica 1: Analiza atentata

U analiziranim slučajevima atentata, varijable: *uloga u društvu i povijesni kontekst* definiraju istaknute osobe s njihovom političkom funkcijom. Radi se o predsjednicima država ili vlada u novijem vremenskom razdoblju i o određenom tipu društvenog uređenja. Varijable *počinitelj, motivi napada i modus operandi* preciziraju identitet i obilježje počinitelja, razlog i način počinjenja. Varijabla *uloga sigurnosno-obavještajnih službi* prikazuje rezultate istrage u kojima su sveprisutni oblici propusta, disfunkcija pa čak i zlouporaba sigurnosno-obavještajnih službi. Isto tako ova varijabla pokazuje kakvu su posljedicu događaj i istraga imali po sustav, odnosno u kojoj su mjeri utvrđene odgovornosti i je li to zahtijevalo ili ne, reorganizaciju sustava kao sanaciju.

Budući da se u analizi jasno ističu propusti sigurnosno-obavještajnih službi, potvrđeni u uzrocima, djelovanju počinitelja, pa i ponašanju i ulozi ugroženih osoba, uloga sigurnosno-obavještajnih službi u nastavku se preciznije analizira.

3. SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNE SLUŽBE

Sigurnosno-obavještajno djelovanje je u funkciji ostvarivanja nacionalne sigurnosti. To znači voditi brigu o svim nacionalnim vrednotama i nacionalnim interesima, kao sadržaju nacionalne sigurnosti, ali to znači i nacionalnu sigurnost kao sustavnu djelatnost na prepoznavanju i uklanjanju svih ugroza, kao prepreka ostvarivanju nacionalnih interesa. Među najvažnijim vrednotama svakog poretka su visoki državni dužnosnici, i njihova sigurnost primarni je interes sustava sigurnosti. Zbog specifičnosti uloga takvih osoba i njihove izloženosti ugrozama svih vrsta, od verbalnog ili fizičkog nasilja, pa do stranog obavještajnog djelovanja – u njihovoj zaštiti sudjeluju različite sigurnosne institucije.

Pri tome, obavještajne službe u suvremenim uvjetima, informacijama servisiraju korisnike – upravljačka tijela, protuobavještajne službe primarno se odupiru tuđim obavještajnim aktivnostima ali i suprotstavljaju drugim ugrozama, dok službe sigurnosti predstavljaju jedan kombinirani zaštitni mehanizam s obavještajnim, protuobavještajnim, ali i s neposrednim zaštitnim komponentama.¹⁷

¹⁷Neki autori (npr. Tatalović, Bilandžić, 2005) različito naglašavaju da se službe sigurnosti ne smije miješati s aktivnostima policije ili aktivnostima "političke policije" iako mnogi sustavi podrazumijevaju ulogu policijskih i vojnih struktura u neposrednom zaštitnom djelovanju.

Obavještajna služba kao jedan od stupova sustava sigurnosti stvara konačne informacije, odnosno njene aktivnosti podrazumijevaju "prikupljanje ili distribuciju informacija, posebno tajnih informacija; informacija o protivniku ili potencijalnom protivniku ovisno o karakteru i području interesa", (Tatalović, Bilandžić, 2005:72). Osim prikupljanja informacija obavještajne službe štite vlastite tajne – protuobavještajno djelovanje, ali poznato je i da izvode tajne operacije¹⁸ u inozemstvu. U tzv. tajnim operacijama, obavještajne službe pokušavaju utjecati na prilike u drugim državama, a načelo takvih aktivnosti je zapravo sposobnost negiranja i pobijanja obavještajnog djelovanja u tim zemljama. Tehnološki proces stvaranja informacije¹⁹ od podatka do konačne analize označava se kao *obavještajni ciklus (intelligence circle)* (Herman, 1996:283-304) u kojem je izlazni stadij serviranje *obavještajne analize* (Tatalović, Bilandžić, 2005:73) političkom menadžmentu radi donošenja odluka.

Protuobavještajna (*counterintelligence*) služba²⁰ i djelatnost primarno su defenzivnog i sigurnosnog karaktera, usmjerene na zaštitu vlastitih tajni i sprječavanje stranog obavještajnog djelovanja ali i suprotstavljanje terorizmu, organiziranom kriminalu, ilegalnoj trgovini oružjem i drogom, krijumčarenjima i drugim ugrozama nacionalne sigurnosti. Protuobavještajno djelovanje usmjereno je na otkrivanje operacija stranih obavještajnih službi i njihovu neutralizaciju. Pritom, neutralizacija često podrazumijeva manipuliranje protivnikom u smislu njegova dezinformiranja, odnosno plasiranjem netočnih informacija i dovođenje strane obavještajne službe u zabludu.

Službe sigurnosti prikupljaju podatke i poduzimaju specifične aktivnosti radi sprječavanja pojedinih kategorija ugrožavanja. U tom cilju službe sigurnosti djeluju protuobavještajno, štite gospodarske komponente nacionalne sigurnosti, djeluju protuteroristički, nadziru, prepoznaju i sprječavaju krajnje ekstremistička i radikalna djelovanja, ali i štite vladine dužnosnike, strane diplomate i druge visoke političke predstavnike. Njihova uloga u okviru tzv. *zaštitne sigurnosti* uključuje i provođenje sigurnosnih provjera u vlastitom sustavu za osobe koje obnašaju osjetljive dužnosti u sustavu vlasti (Tatalović, 2006:226). Službe sigurnosti su defenzivne i usmjerene na zaštitu ustavnog poretka i sigurnosti zemlje, odnosno sprječavanje ugroza.

Za ostvarivanje nacionalne sigurnosti dobra obavještajna i protuobavještajna aktivnost ovisna je i o njenoj organiziranosti. Dobra organiziranost sigurnosno-obavještajnog sustava omogućuje učinkovitije suprotstavljanje svim prijetnjama i ugrozama u zaštiti ustavnog poretka, a ona se ostvaruje kvalitetnim reguliranjem njihovih međusobnih odnosa, preciziranjem uloge koordinacijskih tijela i političkog menadžmenta. Međuovisnost politike i obavještajnih službi je značajna. Može rezultirati visokom učinkovitošću, ali i disfunkcijama, odnosno pogrešnim političkim procjenama i odlukama. U promatranim slučajevima atentata utvrđeni su propusti, odnosno zlouporabe pa čak i disfunkcije koje nastaju upravo zbog neadekvatnog pravnog normiranja, prevelikog političkog utjecaja, rivalstva između službi i samog ponašanja pojedinaca – djelatnika unutar sigurnosno-obavještajnog sustava.

¹⁸ Pritom se misli: prikrivena djelovanja i subverzivne akcije.

¹⁹ HUMINT (*Human Intelligence*), SIGINT (*Signal Intelligence*), COMINT (*Communications Intelligence*) i ELINT (*Electronic Intelligence*) (prema Herman, 1996).

²⁰ "Protuobavještajno" podrazumijeva informaciju, aktivnost i organizaciju.

3.1. Propusti, zlouporabe i disfunkcije

Provoditi kritičku analizu uloge sigurnosnih institucija u pojedinim značajnim događajima političkog nasilja, odnosno atentata, prije svega znači te institucije smjestiti u vremenski okvir i društveno-politički sustav, u kojem se događaj zbiva. Povijesno promatrajući, sigurnosno-obavještajne službe su u totalitarnim sustavima imale neograničene ovlasti, koje često nisu bile regulirane, a djelokrug rada, analizu učinjenog i nadzor, određivale su same. Demokratski uvjeti omogućavaju širi uvid u aktivnosti službi, omogućavaju vanjski nadzor pa je moguća i analiza propusta. Primarni uvjeti su precizna pravna regulativa djelokruga rada, uređenje međusobnih odnosa različitih institucija u vodoravnom poretku, te odnosi među tijelima prema vertikalnom poretku.

Ukoliko ne postoji pravno reguliran djelokrug rada i ovlasti i demokratski nadzor sigurnosnih službi, otvara se mogućnost propustima, zlouporabama, pa čak i disfunkcijama u njihovu radu, što u konačnici može pogodovati počinitelju političkog nasilja.

Dokazano je da atentati mijenjaju tijek povijesti, ali ne uvijek u željenom pravcu kojega si je možda zacrtao atentator. Sigurnosno-obavještajne službe kod svakog atentata sudjeluju, činjenjem ili nečinjenjem – propuštanjem zaštitnih radnji, kao i samim planiranjem i izvođenjem atentata radi viših političkih ciljeva, s vrlo važnom karakteristikom da je takav događaj s njihovom negativnom ulogom teško spojiv. Pojavnost propusta, odnosno zlouporabe pa čak i disfunkcije u radu sigurnosno-obavještajnih službi na primjeru atentata mnogi autori iz područja sigurnosti smatraju kao suučesništvo vlasti u atentatu zbog svoje nesposobnosti.

Pod *propustom*, u ovoj analizi, razumijevamo činjenicu neodgovarajućeg pravnog uređenja djelatnosti, bez namjernog propuštanja činjenja predviđenih radnji i postupaka, kao i neprofesionalnog odnosa unutar diskrecijskog odlučivanja.

Pod *zlouporabom*, u ovoj analizi, razumijevamo svako pogrešno, loše ili neprikladno obavljanje dužnosti, zbog kojeg nastaje određena posljedica.

Pod *disfunkcijom* u ovoj analizi razumijevamo činjenicu potpunog otklona djelovanja institucije od predviđene funkcije, odnosno suprotne učinke od očekivanih, a to su umjesto zaštite – ugrožavanje, umjesto sigurnosti – nesigurnost i sl.

U analiziranim atentatima zamijećeni su sljedeći propusti, zlouporabe i disfunkcije:

- upravljački utjecaj kao mogući uzrok neučinkovitosti, propusta i zlouporaba
- utjecaji neprofesionalnih ponašanja službenika kao zlouporaba i disfunkcija
- opasnosti od zlouporabe ili disfunkcije zbog "tajnih operacija"
- neodgovarajuća razmjena i protok informacija u sigurnosnom sustavu.

3.1.1. Upravljački utjecaj kao mogući uzrok neučinkovitosti, propusta i zlouporaba

Sigurnosni sustav u suvremenim državama upravljan je najvišim političkim tijelima, strukturiranim širokim demokratskim utjecajem i procesima. Stalno pitanje i dilema je u razumijevanju i uvažavanju stručnih tijela nasuprot političkih i obrnuto. Može se uočiti stalna prisutnost uplitanja politički utjecajnih ljudi na struku i stručno odlučivanje, što je u konačnici vidljivo i na primjerima atentata. Upravljanje nacionalnim sigurnosnim sustavom,²¹

²¹ Mnogi svjetski stručnjaci upozoravaju da je za ubojstvo vodeće opozicijske političarke u Pakistanu, gos-

te na temelju diskrecijske ocjene, utjecanje, ne samo na odluke iz područja nacionalne sigurnosti, već i na odluke o vlastitoj i osobnoj sigurnosti,²² nerijetko je pridonijelo i vlastitoj viktimizaciji. Političari od struke očekuju prosudbu i upozorenje²³ o sigurnosnim pitanjima, ali konačnu odluku s preuzimanjem rizika donose sami. Potrebno je naglasiti da neispravna percepcija vlastite sigurnosti, može napadaču olakšati počinjenje i tako ugroziti nacionalnu sigurnost. Naravno, od struke se očekuje da identificira svaku prijetnju. Neke situacije samovoljnih, ishitrenih pa i nepromišljenih odluka upravljačkih tijela kao šticećenih osoba, mogu predstavljati problem propusta i zlouporabe sigurnosno-obavještajnih službi. Kroz primjere atentata može se primijetiti da je odgovornost za takav događaj na kraju preuzimala struka, a javnost nije primijetila pogrešnu upravljačku odluku. Zbog želje da se prikazuju kao političari bliski narodu, često riskiraju²⁴ vlastitu sigurnost smatrajući da odgovornost preuzimaju na sebe. Taj odnos između politike i struke u funkcioniranju službi potrebno je pravno urediti, a radi što boljeg stručnog funkcioniranja službi i u skladu s potrebama politike. Prema tome, potrebno je imati hodograme (standardizirane operativne postupke, protokole) i izgraditi mehanizme (Born, Leigh, 2006:65), koji će uravnotežiti međusobne utjecaje i favorizirati prosudbe i mišljenja namjenskih institucija. Kada je nejasna granica političkog utjecaja na rad sigurnosno-obavještajnih službi, postoji mogućnost i njihove zlouporabe. Sve ono što nije normirano niti pravno organizirano, zbog političke moći, kao da se to "podrazumijeva", omogućava zlouporabu sigurnosno-obavještajnog sustava. Zato je potrebno izgraditi takav sustav sigurnosti koji osigurava da sigurnosno-obavještajne službe budu pod jasnim političkim utjecajem, kako bi imale veći prostor za objektivno, stručno i odgovorno djelovanje.

3.1.2. Utjecaji neprofesionalnih ponašanja službenika kao zlouporaba i disfunkcija

Kod zlouporabe sigurnosno-obavještajnih službi u upravljačkom smislu, gdje sustav naizgled djeluje idealno u svojoj složenosti i kompatibilnosti, neprofesionalna ponašanja službenika mogu se označiti kao bolest koja sustav, kao organizam, ugrožava i uništava

pođe Benazir Bhutto, isključivo odgovoran predsjednik Musharraf, jer joj nije osigurao potpunu zaštitu.

²² Predsjednik Vlade Kraljevine Švedske, Olof Palme, nije želio osiguranje na dan atentata. Nakon uobičajenog radnog dana vratio se u svoj dom i svoje tjelesne čuvare poslao je kući, a nakon kraćeg vremena samostalno je napustio svoj dom, te u pratnji supruge, koristeći javni prijevoz otišao do kina. Pri povratku kući, vraćajući se pješice, ubijen je hicima iz pištolja od strane nepoznatog počinitelja, (Bondeson, 2005:1-13).

²³ Predsjednik SAD-a J. F. Kennedy tražio je na dan atentata da se pripadnici njegova osiguranja ne voze na predviđenim papučicama njegova vozila namijenjenim za zaštitu osobe, osim ako je to nužno. Nužnost bi označavalo da je to prijeko potrebno, a to je Tajna služba (*Secret Service*) trebala dobro argumentirati s konkretnom postojećom prijetnjom. To je često teško argumentirati, jer su prijetnje svakodnevne i one mogu eskalirati u bilo kojem trenutku. Tako je atentator sa snajperskom puškom imao čistu metu, jer je na vozilu predsjednika, osim što se nisu vozili pripadnici Tajne službe, čak i pokretni krov bio spušten a prema političkoj odluci o načinu prezentiranja predsjednika SAD-a kao dostupnog svojim građanima. Sugestije Tajne službe prema izvješću komisije o atentatu na predsjednika Kennedyja nisu prihvaćene, a predsjednikova uloga kao vrhovnog zapovjednika bila je konačna za Tajnu službu, (Brusar i dr., 1964:67-68).

²⁴ Na dan atentata 1981. godine, predsjednik SAD-a, Ronald Regan, na sebi nije nosio zaštitni prsluk namijenjen samo za njega, jer ga je oduvijek odbijao nositi, a da ga je nosio na taj dan, vjerojatno ne bi bio teško ranjen, (Kessler, 2009:106-118).

iznutra. Kada postoji pozitivno funkcioniranje službi, postoji i opasnost da se takav sustav zarazi pod određenim okolnostima,²⁵ te istovremeno crpeći zdrave resurse sustava ujedno hrani i bolesni dio. Naravno da je sve ovo rečeno u prenesenom značenju radi lakšeg razumijevanja, ali je potrebno ovakvu opasnost na vrijeme uočavati radi sprječavanja zlorporabe sigurnosnog sustava. Namjerno ili slučajno neprofesionalno ponašanje službenika sigurnosno-obavještajnih službi, može izazvati pojavu disfunkcije ili zlorporabe. Odavanje službene tajne, odavanje tajnih suradnika, suradnja s ekstremističkim, radikalnim, terorističkim skupinama ili organiziranim kriminalom, najveća su opasnost za sigurnosni sustav. Kada je neprofesionalno ponašanje službenika instrumentalizirano i grupno, bolesni dio je opasniji i može dovesti do urotničkog djelovanja. Zahvaljujući određenoj ovlasti i moći pojedinca unutar sustava mogu se kadrovirati istomišljenici koji djeluju protiv vodeće političke elite.²⁶ Kroz analize atentata može se primijetiti uska povezanost takvih pojedinca iz sigurnosno-obavještajnih službi s pripadnicima organiziranog kriminala i ekstremističkih skupina, a koja su za cilj imala eliminaciju političke elite i uspostavu novog političkog odnosa u određenoj državi.²⁷ Kada politički menadžment postane svjestan truleži sustava, te pokuša ozdravljivati sustav, stupanj opasnosti da postanu žrtvama je izraženiji. To također može dovesti do vojnog puča, udara ili kao 2003. godine u Republici Srbiji, do izvanrednog stanja koje je automatizmom ograničilo temeljna ljudska prava građana Srbije. Zbog takvih okolnosti potrebno je provesti temeljnu reorganizaciju sigurnosno-obavještajnih službi. Osim kadrovskih i strukturnih promjena, dolazi i do boljeg pravnog uređenja radi sprječavanja ovakvih događaja. Sigurnosno-obavještajne službe moraju biti u stanju pravodobno otkrivati opasnosti unutar vlastitog sustava koje bi mogle dovesti do jednakog učinka kao i vanjske prijetnje.

3.1.3. Opasnosti od zlorporabe ili disfunkcije zbog "tajnih operacija"

Izvođenje "tajnih operacija"²⁸ od strane sigurnosno-obavještajnih službi poduzima se radi ostvarivanja nekog višeg političkog cilja²⁹. Tajne operacije rizične su i po sustav zbog posebnosti aktera. Naime, veliki je broj kriminalaca dobio zaštitu tajne službe, a njihove su zadaće bile da jačaju svoju kriminalnu organizaciju i ujedno čine ubojstva koja im poslodavac – tajna služba naloži. Na taj način bilo bi teško dokazati umiješanost tajne službe u bilo koje od ubojstava. Takav odnos omogućava zarazu sustava od strane organiziranog

²⁵ Pod utjecajem: organiziranog kriminala, ekstremizma, radikalizma i sl.

²⁶ Oštro osuđivanog u arapskom svijetu zbog nagodbe s Izraelom, Anvara El Sadata su 6. listopada 1981. godine, tijekom vojne parade u Kairu, ubili vlastiti vojnici, (Janevski, 1987:207-212).

²⁷ Sličnu situaciju je moguće povezati i s ubojstvom srbijanskog premijera Zorana Đinđića, 2003. godine u Beogradu. Naknadnom istragom, dokazana je disfunkcija obavještajno-sigurnosnih službi nakon što su uhvaćeni počinitelji, a utvrđeno je da su isti bili povezani s pripadnicima organiziranog kriminala, te obavještajnim zajednicama u cjelini. Kako su i sami bili pripadnici JSO-a (Jedinica za specijalne operacije), odnosno sigurnosnog sektora, samo izvođenje takvog atentata govori o zlorporabi službe koja je za cilj imala zaštitu ustavnog poretka, a na kraju je destabilizirala samu državu.

²⁸ Više o organiziranju atentata i državnih udara u režiji obavještajnih službi vidi: Tatalović, Bilandžić, 2005:74-75.

²⁹ U ne tako davnoj povijesti početkom 70-ih godina u bivšoj Jugoslaviji za vrijeme Titove ere, izvještava se da je tajna služba UDBA (Uprava državne bezbednosti) angažirala kriminalne zemljake u Njemačkoj i Francuskoj s namjerom da ubijaju političke emigrante ili im "očitaju lekciju", (Mappes-Niediek, 2004:31).

kriminala, a u tim okolnostima privatni interes nadilazi nacionalni, te tu počinje truljenje sustava. Danas od "koketiranja" organiziranog kriminala i vlasti nije imuna niti jedna država, a sve se svodi na stjecanje imovinske koristi na štetu javnih interesa. Isprepletenost sigurnosno-obavještajnih službi i organiziranog kriminala omogućila je izvođenje atentata na srbijanskog premijera Zorana Đinđića od strane Jedinice za specijalne operacije, kojoj su primarne zadaće bile izvođenja upravo takvih zadataka. Ta jedinica imala je nevjerojatnu moć u sigurnosnom sustavu, ali je kontrolirala i organizirani kriminal u državi. Nemogućnost kontrole i upravljanja Jedinicom za specijalne operacije, govori o nemoći i nepostojanju pravne države, odnosno negiraju se temeljni sadržaji nacionalne sigurnosti. Ovo je primjer gdje se unutar sigurnosnog sustava kreira parasustav u cilju izvođenja tajnih operacija, koji protekom vremena i brojnih iskustava, postaje opasnost za vlastita upravljačka tijela, odnosno postaje disfunkcionalan. "Tajne operacije" sigurnosno-obavještajnih službi³⁰ u svakom pogledu nude mogućnost ispreplitanja između osobnog i javnog interesa.

3.1.4. Neodgovarajuća razmjena i protok informacija u sigurnosnom sustavu

Kako obavještajne i protuobavještajne službe, zajedno sa službom sigurnosti čine obavještajnu zajednicu i integralni³¹ sustav sigurnosti, njihova komunikacija je vrlo važna radi ostvarivanja nacionalne sigurnosti. Na primjerima atentata primjetan je problem nedostatka informacija i neučinkovita razmjena informacija između različitih tijela u sustavu sigurnosti. Izvješća su često proturječna i netočna, a o njima ovisi prosudba koju će koordinacijsko tijelo donijeti i prezentirati političkom vrhu. Za kvalitetnu sigurnosnu prosudbu,³² potrebna je i kvalitetna analiza, odnosno obrada podataka.³³ Razmjena informacija u realnom vremenu ključna je komponenta u funkcioniranju integralnog sustava. Subjektivne ocjene informacija u obavještajnom ciklusu mogu rezultirati neinformiranošću nekih tijela, a time i kašnjenjem ili pogrešnom reakcijom sustava. Nakon provedene istrage o ubojstvu J. F. Kennedya 1963. godine, zaključeno je da Tajna služba, iako je imala Istraživački odsjek koji je vodio evidenciju o svim prijetnjama predsjedniku SAD-a, nije dobila podatke od FBI-a o Lee Harvey Oswaldu koji je počinio ubojstvo predsjednika. Naime, istragom je zaključeno da službenici FBI-a nisu smatrali da bi ta osoba mogla ugroziti predsjednika, a branili su se činjenicom da nije dovoljno uređen sustav po kojem bi kriteriju Tajna služba trebala dobiti podatke od FBI-a. Ovim slučajem mogla bi se potvrditi činjenica o rivalstvu između službi što je svakako potrebno izbjegavati.

³⁰ Postoje izvješća u arhivima STASI-ja (istočnonjemačke obavještajne službe), o umiješanosti bugarskih tajnih službi u poveznici sa KGB-om, odnosno ruskom obavještajnom zajednicom u pokušaj atentata na papu Ivana Pavla II, a zbog loše istrage (najvjerojatnije zbog političkih utjecaja) umiješanost nije dokazana, već se sve temelji na izjavama svjedoka i suučesnika. http://www.katolici.org/dogadjanja.php?action=c_vidi&id=4381 - 18. 12. 2010. godine.

³¹ Integralnim sustavom sigurnosti označavamo cjelovit, koordiniran i nadziran, uređeni skup sigurnosnih institucija i tijela.

³² Čl. 4. Uredbe o utvrđivanju poslova protuobavještajne zaštite i osiguranja određenih osoba, objekata i prostora. (NN 83/03.)

³³ U Nizozemskoj se razvila tehnika pod nazivom *Strategijsko istraživanje obavještajnih podataka*, poznata i kao *"istraživanje fenomena"*, a koristila ju je Nacionalna kriminalistička obavještajna služba krajem devedesetih godina radi donošenja strateških odluka u borbi protiv organiziranog kriminala, (Howe, 1999:10-14).

"Carinjenje" informacija i ekskluzivnost u posjedu informacija poznate su pojave među različitim sigurnosnim institucijama. To sustavu smanjuje učinkovitost i čini ga defektnim. Suvremeno informatičko doba i napredne tehnologije obrade informacija, sigurnosnim sustavima trebale bi omogućiti dodatnu snagu i sinergijsku učinkovitost.

4. ZAKLJUČAK

Analiza atentata kao najekstremnijeg oblika političkog nasilja zahtijeva sustavnu i sveobuhvatnu bazu činjenica. Za razumijevanje procesa političkog nasilja važno je utvrditi stadije kao prepoznatljive cjeline, a to su politički ambijent u kojem nalazimo uvjete iz kojih nastaje uzrok. Počinitelj je jedan od ključnih subjekata tog procesa i važno je utvrditi njegove motive, trenutak odluke i *modus operandi*. Odnos počinitelja prema djelu ključan je za definiranje događaja i kvalifikaciju sukladnu određenoj nomenklaturi. U analiziranim slučajevima atentata, prema metodološkom okviru, koji osim imena i prezimena viktimizirane osobe, podrazumijeva njenu ulogu u društvu, povijesni kontekst, počinitelja, motive napada, *modus operandi* i ulogu sigurnosno-obavještajnih službi, određene varijable istaknute su kao značajnije od drugih. U tehnologiji djelovanja sigurnosnog sustava u odnosu na djelatnost zaštite šticećenih osoba, presudnim elementom se čini sigurnosna prosudba i to zbog dinamike i složenosti funkcije osobe ali i zbog postojanosti ugroze. Kao odgovor nužna je takva sigurnosna prosudba koja je vremenski usklađena, točna i s težinom realnog predviđanja, oslobođena šabloniziranja i stereotipnosti. Sigurnosno-obavještajne službe sagledane su kroz prizmu propusta, zlouporaba i disfunkcija, te je potvrđen njihov utjecaj u uzročno-posljedičnom smislu. Međutim, ove institucije su određeni podsustav nacionalnog sigurnosnog sustava gdje je potrebna sinergija kod suprotstavljanja ugrozama i ostvarivanja nacionalne sigurnosti, kao zajedničkog cilja. Umjesto da usklađenim pojedinačnim aktivnostima ostvare jači rezultat od jednostavnog zbroja njihovih pojedinačnih rezultata – sinergijski učinak, neuređenost i defekti sustava čak su i pogodovali realizaciji nekih atentata. Spektar manjkavosti proteže se od upravljačkog utjecaja, neprofesionalnog odnosa službenika, neosjetljivosti na zavjerenička i subverzivna djelovanja, pa do neodgovarajuće razmjene informacija u sigurnosnom sustavu.

Obrazovanost, stručnost, samoinicijativnost, predanost radu, nacionalna osviještenost i politička neopterećenost pojedinaca, te kontinuitet istraživačkih i znanstvenih djelatnosti kao i dobra opremljenost te pravna uređenost i organiziranost sustava, jamstvo su sigurnosti i sustavne uspješnosti.

LITERATURA

1. Bjeličić, I. (2009). *Disfunkcija i zlouporaba obavještajno-sigurnosnih službi na primjeru atentata*. Specijalistički rad, Visoka policijska škola, Zagreb.
2. Bondeson, J. (2005). *Blood on the snow: The killing of Olof Palme*. New York: Cornell University Press.
3. Born, H., Leigh, I. (2006). *Postizanje odgovornosti u obavještajnoj zajednici: Pravni standardi i najbolji način nadzora obavještajnih agencija*. Ženeva: DCAF, Radna grupa za obavještajne službe.
4. Brusar, B. i dr. (1964). *Anatomija jednog atentata*. Zagreb: Epoha.

5. Clausewitz, K. (1997). *O ratu*. Zagreb: Ministarstvo obrane RH.
6. Huntington, S. P. (1998). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb: Izvor.
7. Harmon, C. (2002). *Terorizam danas*. Zagreb: Golden marketing.
8. Herman, M. (1996). *Intelligence power in peace and war*. London: The Royal Institute of International Affairs.
9. Howe, S. (1999). *Slabosti obavještajnog rada*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 1, 10.-14.
10. Javorović, B. (1997). *Terorizam*. Policija i sigurnost, 6(1-2), 1.-56.
11. Kessler, R. (2009). *In the president's secret service: Behind the scenes with agents in the line of fire and the presidents they protect*. New York, Crown Publishers.
12. Mappes-Niediek, N. (2004). *Balkanska mafija*. Zagreb: Durieux.
13. Modly, D., Šuperina, M., Korajlić, N. (2008). *Rječnik kriminalistike*. Zagreb: Strukovna udruga kriminalista.
14. Petz, B. (1996). *Metodologija istraživanja sigurnosnih pojava*. Zagreb: MUP RH.
15. Pušeljić, M., Magušić, F., Nađ, I. (2008). *Organizacija i funkcioniranje policije*. Zagreb: MUP RH.
16. Pavišić B., Modly D., Veić P. (2006). *Kriminalistika*. Prva knjiga., 3. izdanje, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
17. Rapoport, D., Weinberg, L. (2001). *The democratic experience and political violence*. London: Frank Cass.
18. Solomun, D. (2001). *Nacionalna sigurnost*. Policija i sigurnost, 10(1-6), 23.- 42.
19. Solomun, D. (2006). *Višedimenzionalni ali integralni pristup terorizmu – jamstvo kompetentnosti i otklon neizvjesnosti*. U: Ljudski resursi u suzbijanju terorizma. Znanstveno-stručni skup, Zbornik radova. Zagreb: MUP RH.
20. Tatalović, S., Bilandžić, M. (2005). *Osnove nacionalne sigurnosti*. Zagreb: MUP RH.
21. Tatalović S. (2006). *Nacionalna i međunarodna sigurnost*. Zagreb: Politička kultura.
22. Turek, F. (2003). *Obavještajna praksa i demokratski nadzor: praktični pregled*. Varaždin: Prudens Consilium.
23. Vidušić, E. (2004). *Vodič kroz tajne službe*. Split: Naklada Bošković.

Summary

Igor Bjeličić, Davor Solomun

Elements of a Systematic Analysis of Assassination and Security of Protected Persons

Political violence and assassination as its most extreme form draw exceptional attention of general and expert public. In the process of victimization of a prominent political actor, one can identify certain stages, ranging from circumstances that constitute a reason; to omissions and mistakes made by security providers as well as dysfunction of services. By structuring a model and methodological framework of analysis, based on selected historical cases, prerequisites are created for identifying sensitive - critical points in the operation of the security system. Making variables recognizable enables a systematic and precise approach in making security assessments as a basic activity of the bodies involved in the protection of the so-called protected persons; encourages self - criticism; and increases efficiency and synergistic effects of the security system.

Key words: political violence, assassination, security assessment, security-intelligence service, dysfunction, protected person.